COPIA EPISTOLÆ

Quam ſcripſit Excellentiſſimus Epiſcopus Cuiavienſis, Excellmo Domino Legato Galliarum.

Illuſtriſſime & Excellentiſſime Patrone.

VOlens ſubmiſſionem meam unâ & alterâ Excelæ Suæ teſtari vice, ab ipsâ reſidentiæ illius portâ redire debui, abſentem publiciſq; curis à ſtatione ſuâ evocatum reperiens. Quare in leuamen fruſtrati deſiderij mei, obſequijq; præſentibus, ingentiſſimis enim, repentiniſqué caſibus, jam Varſaviâ avocor, ultimum vale Exclæ Suæ mitto, illud unicum flagrantiſſimè poſtulans, ut quem dignata eſt Sua Exca ante omnia merita mea, humaniſſimâ proſequi benevolentiâ, eundem conſtanti foveat gratia; quam mereri omni obſequiorum conatu allaborabo. Et quoniam Exca Sua eo me fiduciæ obſtrinxit pacto, ut quæ ſentirẽ circa futuræ Electionis progreſsũ, ea pro ingenito candore meo liberè explicem; audeo igitur Excam Suam per boni publici commoda ſtudioſiſſimè obligare, quatenùs à promotione Principis de Conti reſilire velit, quem etſi, eximia talenta bellorumquè vocales triumphi, ſupparem Regiæ faciant Coronæ, metus tamen Nominis huius per Regnatrices Majeſtates, ex rationibus Statûs Noſtri, in animis Civium pridem excitatus, & modò conſervatus, remotiorem videtur à Throno Regni facere: neque enim vellem Sermi Galliarum Regis promotionem, in aliquod venire diſcrimen, ſicut & Excæ Veſtræ, impenſas laboris periclitari, quæ ſi optatum ſortientur effectum, licebit mihi gratulari, ſin minùs, vix poſſem tantorum conatuum motibus, condignè compati; quoniam non temerarium Excæ Suæ exprimam ſensûs mei judicium etiam ex multis depromptum. Si quid ultrò ſingularitatis communicandum mihi Exca Sua habuerit, pari ac mecum, cum Theologo meo domeſtico fiduciâ agere poteſt &c. manens

Illuſtrmæ Exciæ Veſtræ

Devotiſſimus Servitor

Epus Vladus.

Responsum Excellentissimi L E G A T I.

Illustrissime & Excellentissime Patrone.

SVmmo cum animi mei dolore, intellexi suam Excam ad me venire dignatam semel & bis, quo tempore valedictiones huc & illuc deferendæ, domi me sedere non permittebant: nec minùs etiam hoc me afflixit, quod Excæ Suæ conatus iterum obsequia mea præstare, tamen idoneum admittendo mihi tempus non sit inventum. Etenim humanissimis Excæ Vræ literis ore proprio satisfacere volebam, & quidquid priori nostro colloquio defuerat, uberiore sermone aliquantulum supplere. Verùm ubi publica Sermi sui Candidati negotia, tantoperè distrahunt Excam Vestram, ut difficilè possit alijs aures attentas præbere, ideò scribendum satiùs duxi, ut non modò benignissimis ejusdem characteribus, sed etiam consilijs, ut par est, respondeam. Et quandoquidem minimè dubito, quin eâdem me, meaque omnia benignitate prosequi semper velit, quam mihi & verbis & scripto tam eximiè testata est; ego cum maximâ veneratione, & vi confidentiæ illius, quam in me reperit & approbavit, intimos mentis meæ sensus aperiam Excæ Vestræ.

Rem arduam sanè, ac supra vires meas longè positam, Exctia Sua mihi præcipit, dum invitat, ut à promotione Serenissimi Principis de Conti resiliam; ego enim hîc non propriæ voluntatis interpres aut dominus, sed Christianissimi Regis Minister quid aliud facere possum, quàm quod jubeor? præterea, cum nihil mihi possit esse antiquius, quàm Sermæ Reip: meam infinitam propensionem, & studiosissimam promptitudinem ostendere; quo pacto liceret mihi hanc unicam occasionem prætermittere? in quâ servitium illi certè majus, quam quilibet è proprijs Civibus præstare possum, promovendo in Regem futurum, talem Principem, quem ipsâ fatente Excellentia Vestra, fatentibusqué omnibus cujuscunque Gentis, aut factionis hominibus, *eximia talenta, bellorumqué vocales triumphi supparem Regiæ faciunt Coronæ*: Quid enim in hac proxima Electione quærunt Poloni? Nonne Regem Maximum, Regem Optimum, Regem bellicosum, sapientem, magnanimum, liberalem, modestum, affabilem; qui *tot eximijs talentis* Remp: ad pristinum opulentiæ, splendoris, & famæ statum reducat, *bellorumqué vocalibus triumphis*, (ut proprijs Excæ Suæ verbis utar) hostes Patriæ debellet, æmulos terreat,

&

& vicinos in æternâ societatis atque amicitiæ necessitate contineat; qui regat populum suum exemplo potiùs, quàm authoritate; qui sit in bello primus bellator, in consilio primus consiliarius, ubiquè norma cæterorum; quem nemo Polonus aut oderit, aut contemnat; qui sceptrum sibi nec lege, nec consuetudine, sed amore & æstimatione delatum dignè ferre studeat, & quibus acquisierit virtutibus, ijsdem servare necesse habeat; qui, si à rectâ viâ recederet, & liberrimæ Genti vellet aliquam jugi, aut servitutis speciem imponere, non habeat à vicinis Principibus auxilium, nec invenire possit asylum præsens in aulis sibi sanguine conjunctis; qui denique in primo Regiminis sui ingressu, qualem reperit Remp: talem adiuvet, non personâ tantùm, sed opibus. Namque duobus eget Resp: Domine Mi Excme; Viro, & subsidio: Viro qualem modo descripsi; subsidio, quod reale sit ac præsens: consideremus itaque Statum Poloniæ, Exercitum confœderatum, stipendia militi ad summam enormem debita, bellum quatuordecim annorum sine fructu gestum, nec finitum, imò tantò periculosiùs excandescens, quantò majores addit imperio suo vires novus Imperator Turcarum, exhaustas Provincias, Comitia perpetuò rupta, factiones, & divisiones domesticas, tantùm ex illa parte grassantes, quæ non publicum, sed privatum commodum quærit, & serias atque urgentes Nobilitatis Vniversæ querimonias eludit. Ergo nihil ad ista reflectendum? ergo consuetudini serviendum? ergo personarum acceptioni, non utilitati publicæ studendum? absit.

Cur enim sibi Polonia jus eligendi Regis tàm strenuè vindicavit? tàm fortiter, & intactè seruavit? nisi ut eum creare posset, quem rebus suis opportunum atque accomodatum judicaret: si Corona ista foret Hæreditaria, gemerent fortasse populi eam tali jure deberi minùs dignis & utilibus, quam dignioribus, & utilioribus dari posse exoptarent. Ecce res in integro est: potest dari cuilibet, non ergo dignus est reijciendus, ut adulatoriè præferatur alter; quod quidem bonâ veniâ Candidatorum omnium dixerim, quos sugillare, nec meis moribus convenit, nec Regis mei voluntas est. Illud unicum probare volui Excæ Vestræ, merita tantùm spectanda esse, & commoda Reip: cætera planè sperni oportere.

Quod verò Exca Sua mihi amantissimè scribit: *Nolle se promotionem Regis Chrmi in aliquod venire discrimen, ac metum esse Nominis Gallici, per Regnatrices Majestates, ex rationibus Statûs huiusce in animis Civium pridem excitatum, & modò conservatum; unde remotior, Gallus Princeps Candidatus, aliundè meritissimus, à Throno*

 Re-

Regni fieret; hoc diligenter, & maturè conſiderandum venit. Videtur enim metus iſte, veris fundamentis carens, inter vulgares errores annumerandus; ille autẽ de totâ Rep: non benè ſentiret, qui putaret eam vacuis hujuſmodi phantaſmatis, & impreſſionibus duci, non ſolidis & evidentibus argumentis, in tam grandi negotio, ubi de ſpe, & ſalute Civium agitur: & vereor, nè qui metum illum excitatum ſupponunt, excitare potiùs velint aut ſopitum, aut nullum. Dicat enim mihi Sua Exca, quæ tàm acri, tàmquè prudenti pollet judicio, Mulierem fortem quis inveniet? de viro forti nunc agimus; & quæ comparatio poteſt inſtitui bona, viri cum muliere? ſi per Reginam Mariam aliquid peccatum eſt, unde Cives illam regnare nolent, vel per ſe, vel per Filios; nuncquid Sermus Princeps de Conti filius ejus eſt? at ſunt ex eâdem Gente Gallicâ, nuncquid omnes in Galliâ ſunt ejuſdem indolis & complexionis? an omnes Poloni ſimiles? Rex Michàél, Rex Ioannes, ſub eodem cœlo nati, toto cœlo diſpares fuere: cur ergo confundemus eos, Bone Deus! quos natalia, educatio, ſexus ipſe tantoperè diſcriminant, & ſi quæ ſimilitudo timenda, nonnè potiùs in proprio ſanguine, quàm in alieno? velletnè Excia Sua dátis in publicum motivis uti contra nos, quæ Sermo ſuo Candidato nocerent magis? & partes illas, quas ipſe tàm ſtudioſè, tàm apertè tuetur, unici huius argumenti retorſione ſubvertere?

Videamus autem quibus impulſa Conſilijs Serma Regina, tantam in ſe, ſuosque excitaverit invidiam? an Gallicis? an Auſtriacis? quemnam audivit? aut cui placere voluit? cùm ituros in Hungariam milites diſſipavit; cùm Poloniam ſolemni Confœderatione voluit alligari Germaniæ ſine ullis reſtrictionibus; cùm Gallicum Legatum de Vitry ejecit; cùm Sermum Principem Iacobum, Sermæ Palatinæ Neoburgenſi conjunxit: ſuntnè iſti Gallicæ, an Auſtriacæ factionis partus? attamen Galla fuit Regina: ſed quid amplius in Rem Auſtriacam Germana facere potuiſſet?

Nolebamus nos tàm arctis, tãquè inextricabilibus vinculis Rẽpub: vicinæ, ſemperque (ut ajunt Illuſtmi Zamoyſcius & Fredro) metuendæ potentiæ, non modo addictam, ſed quaſi mancipatam fieri: vicit nos Galla Regina, ſed quid inde boni acciderit Reip: teſtes miſeri Cives, quorum imminuta ſubſtantia, quorum devaſtati fines, quorum Nomen in aulâ Cæſareâ, etiam poſt ipſam liberationem Viennæ, ac totius Germaniæ ab imminenti ſervitute redemptionem, tantùm vilipenditur, quantùm apud nos in honore, & veneratione eſt.

Sciebamus, nec obliviſcimur quid Majores veſtri, per quos

ſte-

ſtetit libertas, de vicinis illis dixerint, & poſteris ſuis tradiderint; eorũ veſtigijs inſiſtebamus,& nunc inſiſtimus: neque illum in Poloniâ regnare cupimus, qui vel ſit Auſtriacus, vel Auſtriacæ domui tàm ſpecialiter addictus, ut illi ſuã Coronã, dignitatẽ, authoritatẽ omnẽ referat acceptã; ne tandẽ de Poloniâ fiat, quod factũ eſt de Bohemiâ & Hungariâ.Sunt autẽ illa tantæ, tamque cõpertæ veritatis, ut etiã apud Polonos in cõmune adagiũ trãſierint;

Dicet Ex. Veſtra,ſed neq; volet Imperator, ut hîc regnet Gallus, ergo par utrobiq; ratio. Nequaquam, imò valdè diſpar. Etenim eſt hoc axioma notum omnibus, Cæſarem eſſe proximum, ergo timendũ, Chriſtianiſſ. verò remotũ, ergo prodeſſe poſſe, nocere nunquam; qui timendus & ſuſpectæ eſt ambitionis,non audiendus, qui non timendus, ſemper conſulendus eſt. Non videbit Ex. Sua bellum inter longinquos, ſed inter finitimos; Poloni cum Gallis, Italis, Hiſpanis, Perſis non decertârunt, ſed cum Germanis, Hungaris,Svecis, Turcis,Tartaris,& Moſchis; amplius dico: non debet Serma Reſp: conſiderare, quid iſti vel alteri diſpliceat, ſed quid ſibi bonum. Si Germanus talis offeretur, qualem Galli offerunt, ijſdem præſentibus auxilijs, belloq; infructuoſo ſubvenientem, non conſulite Galliam, accipite illum vobis , dummodò periculoſus ille non ſit, nec Germanicis viribus uti poſſit ad opprimendam Patriæ libertatem. Si Gallus omni virtute præditus, & dives, cum ſummâ utilitate vobis proponitur, accipite illum inconſultâ Germaniâ ; non enim illa vult res ſuas ad veſtram voluntatem dirigere , nec veſtras ab illâ pendere neceſſe eſt.

Quid ergo dicet Cæſar? dicet Polonos Hungaris & Bohemis eſſe ſapientiores; dicet eandem à vobis in eligendo Rege veſtro adhibitam prudentiam, quam ipſe adhibet in ſeligendis Magiſtratibus ſuis; dicet illum in Poloniâ factum Regem, qui florentiſſimæ huic Reip: Provincias avulſas, & antiqua decora unus reſtituere valet; de quo vos tantò magis lætari debebitis, quantò minùs ipſe lætabitur. Sed arma in Poloniã inferet, ſi Galli Regis fiet Electio? quæ arma ? illanè quibus Hungariam, Rheni littora, ſtationes in Italiâ tueri vix poteſt, nec verè tuetur, & ſi per huiuſmodi minas incutitur timor Reip: jam ubi eſt libera Electio ? igitur à vicinis erit petendus Rex , non eligendus, & quo fine ducti Germani nollent hic regnare præſtantiſſimũ Principẽ, nonne ut Reip: vires magis ac magis corruãt,& ipſa tandem fiat Aquilæ bicipitispræda:

Non ille metus invaſerat Majorum Veſtrorum animos, cùm Henricum Gallum, Erneſto Auſtriaco prætulerunt ; eadem erat, tunc temporis, vicinitas quæ nunc eſt, eadem utriuſq; Domûs æmulatio, ijſdem minis, & futilibus motivis Erneſti defen-

sores utebantur, quibus hodie videmus non dari, sed affectari creditum: quid profuit? eò magis in suo proposito perstitit constans Resp: quò vehementiùs illam dimovere tentabant, & si per inopinatã Christianiss. Fratris sui mortẽ, Henricus, culpâ quidem satis magnâ sed excusabili tamen in hæreditatẽ suã bellis Civilibus quassatam, vix non deperditam se nimis properè, tacitèque recepit, certè quanto fuerit amore dignus, vel ipsæ prosequentium Polonorum lacrymæ testatæ sunt, quos illum non elegisse, sed amisisse pœnituit. Nihil tale à nostro Principe metuendum, qui cùm Henrico, nec splendore generis à sæculis octo regnantis, quod unum & idem est, nec virtutum famâ cedat, habet hoc singulare, quòd in successionis ordine sit decimus Princeps è Regio sanguine Galliarum.

De Reginâ Ludovicâ non loquor, fuit enim illa quamvis in Galliâ nata, non tamen ex nostrâ Gente oriunda, sed ut omnes sciunt, ex Familiâ Gonzagâ Ducum Mantuanorum, quæ Itala est. Pios ejus cineres ne commoveamus, multa benè gessit, multa fortasse minùs, quidni placebit bona nobis attribuere, cætera sexui. Porro jam monui quæstionem esse de Viro non de Muliere, melior est iniquitas viri, quam mulier benè faciens, inquit S. Scriptura. Et quamvis uxorem habeat Sermus Princeps de Conti ex eodem Regio sanguine, Parentibusquè Sermo Principe Anguianensi, & Sermâ Rheni Palatinâ Electorali Principissâ, natam; nihil tamen de ipsâ metuendum, cùm illa sit notæ apud omnes mansuetudinis, & ita Marito subdita, ut nullã in Regno partẽ sit acceptura, præter eã quæ Reginis verè competit, nempè ut cætus aulicos præsentiâ suâ & magnificentiâ decorari curet. Non enim alio ex fonte derivat illud Muliebre Imperium, quo non Polonia modò, sed multa Regna plerumque jactantur, nisi ex otio Principum. Sit ergo Rex strenuus & sedulus, amans gloriæ suæ, negotijsque attentus, jam Reginæ non imperabunt. Vnde accidit ut in ipsâ Galliâ ubi olim exteræ Reginæ rixas moverant in minorennitate Regum, ipsæ postea nec auditæ fuerint, statim atque Deus concessit nobis Regem verè magnum.

Vltimum est quod diluam scilicet Ex. V. dicit: *Esto sint Rex & Regina omni exceptione Majores, at statim atque Gallus ad solium Polonicum evectus fuerit, quamvis in eum nihil moliretur Cæsar, attamen ille in Cæsarẽ molietur bellum, & Remp: ad pericula nova deducet, ut placeat Regi Christianissimo.* Respondeo I. Non placiturum nobis Regem novum Poloniæ, qui Poloniam, seipsum, & gloriam suam, tam apertè contra statûs rationes præcipitaret, præsertim ubi jam pervenimus ad limen universalis pacis in Europâ Christianâ concludendæ, quam Deus fortasse dabit ante Electio-

nem. 2. Si quid contrarium hâc ſuper re timeretur, facillimè per Pacta Conventa novi Regis præcaveri poſſet, ut ipſe juramento ſe obligaret, non tantùm ad obſervationem in genere omnium Tractatuum, fæderum, & Pactorum antea initorum inter Prædeceſſores Reges & Remp: ac alios quoslibet Principes, ſed etiam in ſpecie illorum, quæ nuper contra Tyrannum Orientis ſancita ſunt: nonne hoc remedio ſanabitur ſubitò metus?

At, inquit Exc. Veſtra, *Pacta Conventa fortè non obſervabit.* Iterum reſpondeo, ſi hoc timetur, de quo Candidato juſtiùs, an de illo qui nullas in viciniâ copias aut affinitates habet; an de illo qui habet: an de illo qui viderit Coronam è familiâ minùs obſervatrice promiſſorum delapſam, talique ſemper exemplo terrebitur; an de illo qui hanc nihilominùs à Patre collegerit. Iſta directè contra Sermum Suum Candidatum militant, cur obijciuntur nobis? Deinde, Poſſunt executione debitâ Pacta Conventa defraudari, (ſi Rex erit ita ſui ipſius immemor) in ijs, quæ à ſolâ eius voluntate pendent, ut ſunt largitiones munerum, Officiorum &c. Sed in ijs quæ nunquã ille facere, nec tentare poteſt ſine conſenſu Reip: quomodò poteſt fidem frangere? jam hoc certum eſt & indubitatum, quòd bella ſine unanimi nobilium ſuffragio in Comitijs congregatorum non poſſunt declarari: Rex itaquè novus ſi vellet aliqua ſuſcipere, deberet proponere Reip. Dicat mihi Exc. Vra, quâ fronte proponeret ille palam id, cujus contrarium juraſſet, & quid tunc faciliùs quàm propoſitionem, ſi fieret, reijcere? Quidquid ergo hîc timetur, chymæra eſt. Quod verò dicitur illum munera & beneficia Reip: ſolis Nobilibus debita conceſſurum exteris, alia chymæra eſt, hoc enim & lege vetitum, & in praxim redigi nequit à quocunque Regnânte.

Opponet profectò mihi, quod à multis partium ſuarum audio, rationes haſce meas apud ſapientiores quidem valituras, non autem apud multitudinem Nobilium, qui cæco, ut illi dicunt, impetu, ſoliſque anticipatis opinionibus ducti, non attendent ad tot, & tantas rationes ſtatûs, & Regem ſuum ſine ullâ conſideratione pronuntiabunt, id enim procul dubio intellexit Exc. Vra, quando Principem Noſtrum Borbonium, confeſſa digniſſimum, attamen propter hoc de nomine Gallico vulgare phantaſma certocertiùs ruiturum declaravit. At verò non ſum ego in hâc ſententiâ, pluris æſtimo Polonos omnes Nobiles, ſive qui divitijs & muneribus cumulati Vrbem frequentant, ſive qui reſident domi, etſi enim non ſit inter eos fortunæ, at certè nobilitatis & magnanimitatis eſt æqualitas. Omnes ad libertatem, & conſilia Reip: nati, probè norunt, quid expediat, quid non: in ijs ſpem omnem

noſtram collocamus, ijs tantùm placere volumus. Alij partem Reip: ad ſe viis neſcio quibus allicere præſumunt, nos totam Rep: ritè congregatam expectamus, alij Regnum affectant, ut regnent, nos, ut benè ſit Regno; alij confæderant exercitum, nos confæderationi illi volumus ſatisfacere; alij Provincias à corpore Reip: conantur avellere, ut ab exteris in ambjtu ſuo protegantur, nos amiſſas recuperare, & fines Reip: promovere.

Cùm igitur audient illa centena millia Nobilium in equis, eos priuatis factionibus excludi velle, qui ſoli poſſunt utiles eſſe Reip: pro tali tantoque Candidato qualis eſt noſter, afferri tot milliones florenorum, non in promiſſis, ſed inpræſenti numeratâque pecuniâ ad ſatisfactionem exercitui debitam, expugnationem Cameneci proprijs ſumptibus ante Coronationem datis obſidibus, & ſub nullitate Electionis, reſtaurationem monetæ, rei frumentariæ commerciiquè Gedanenſis, quæ omnia noſtris in manibus ſunt, nec quivis alius efficere poteſt: prætcrea nullam pro futurâ Reginâ reformationem, ne panis benè merentium aliò diſtrahatur, & alia benè multa, quæ ſuo tempore manifeſtabimus; credat mihi Exc. Vra, tunc meliùs ſibi conſulturos Nobiles, quàm ut anicularum fabulis adhæreant, umbram pro corpore arripiant, & ambitum privatorum publicæ utilitati, tàmque certis & evidentibus emolumentis anteponant. Perſuaſio illa non libellis, non laboribus, non vigilijs, non induſtriâ, non eloquentiâ, non terriculamentis perficietur, ſed rè ipsâ, & veritate.

Ex ijs omnibus videt Exc. Sua, non adeò me cauſæ meæ diffidere, quæ totius Reip: eſt, quàm Exc. Sua exiſtimat, vel ad diffidendum invitat. In cæteris omnibus obedientiam meam probare poterit, in hoc neque Rex meus, neque Serma Reſpublica ſinunt obtemperare me mandatis Exc. Vræ, quæ cùm ſit arbitra ſui ipſius, & proprij ſensûs Domina, poteſt à propoſito ſuo faciliùs, quàm ego à meo reſilire. Nec tamen hoc exigo, niſi inquantum Reip: commoda videntur exigere. De cætero, maximâ cum veneratione maneo.

Illſtmæ Excellentiæ Veſtræ

Devotiſſimus Servitor.

MELCHIOR DE POLIGNAC

Chriſtianiſſimi Regis Leg: Extraordinarius

Imprimatur ſvaſoria hæc Scriptio decora & Civiliſſima Genti Polonæ.

STANISLAVS Epiſcopus mpr.

Varſaviæ die 16. Octob. Anno 1696.